

Jonstorps kyrka

Jonstorps socken, Höganäs kommun, Skåne län
Arkeologisk vindsstädning och
byggnadsarkeologisk undersökning 2019
Gunilla Gardelin

Titel: Jonstorps kyrka

Författare: Gunilla Gardelin

Kulturmiljörapport: 2019:39

Omslagsbild: Jonstorps kyrka

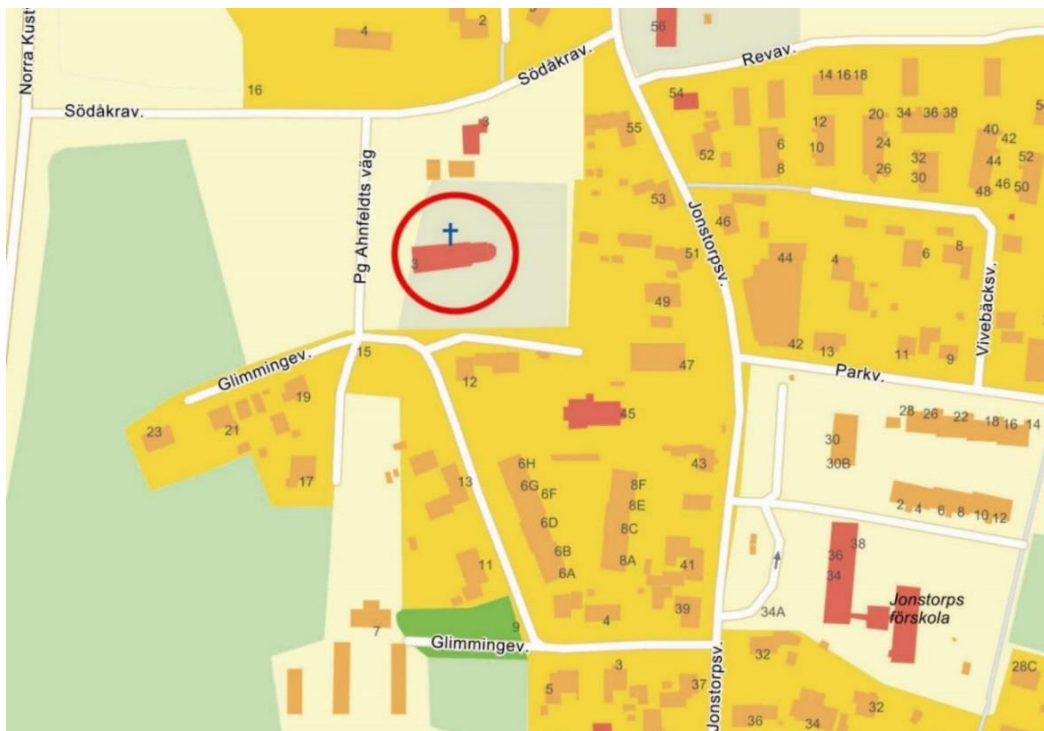
Upphovsrätt: Där inget annat är angivet, enligt Creative Commons licens CC BY

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Inledning.....	2
Fornlämningsmiljö	2
Tidigare arkeologiska iakttagelser	6
Genomförande och resultat.....	6
Syfte	6
Metod	6
Fynden.....	8
Byggnadsarkeologisk undersökning.....	25
Syfte och metod.....	25
Slutsatser	48
Administrativa och tekniska uppgifter.....	50
Referenser.....	51
Bilagor	52

Sammanfattning

- Med anledning av att det genom årens lopp samlats en mängd organiskt material på Jonstorps kyrkas vind som påverkar klimatet i kyrkan negativt och kan vara brandfarligt, genomfördes på uppdrag av Farhult-Jonstorps församling, Kulla pastorat, en arkeologisk vindsstädning och byggnadsarkeologisk undersökning.
- Den arkeologiska vindsstädningen och byggnadsarkeologiska undersökningen genomfördes under fyra arbetsdagar. Eftersom uppdraget innebar att ta bort yttligt liggande organiskt material är de fynd som påträffades från 1800-1900-tal. Det handlar om fynd som vittnar om att människor vistats på vinden under årens lopp. Det var allehanda föremål som takspån, dubbar, spik, fragment av handskrivna och tryckta texter, en tumstock, diverse sotningsredskap, fragment av en kaffekopp, en tändsticksask och tablettaskar mm. Alla fynd förvaras hos Farhult-Jonstorps församling.
- Den byggnadsarkeologiska undersökning som genomfördes var av begränsad art. Långhus, kor och absid har ansetts vara samtida, vilket styrks av att det kalkbruk som använts i dessa delar har samma sammansättning och karaktär enligt den okulära besiktning som gjordes. Det gick däremot inte att se hur de olika byggnadsdelarna är sammanfogade då väggarna är täckta av puts.
- Under 1400-talets andra hälft ersätts kyrkans trätak av stjärnvalv och i samband med det höjdes murkrönet och försågs med en tegelgesims med sågskift. Detta bekräftas av den byggnadsarkeologiska undersökningen.
- Under 1400-talet byggdes ett torn i väster som försågs med ribbvalv. Valvet i tornet har bestrukits med kalkbruk till skillnad från valven i kor och långhus, vilket möjligen skulle indikera att de tillkommit vid skilda tillfällen.

Figur 1. Jonstörps kyrka, Jonstorp, Höganäs kommun med platsen för undersökningen markerad.

Inledning

Med anledning av att det genom årens lopp samlats en mängd organiskt material på Jonstörps kyrkas vind genomfördes på uppdrag av Farhult-Jonstörps församling, Kulla pastorat, en arkeologisk vindsstädning och byggnadsarkeologisk undersökning. Det organiska materialet har bedömts kunna ha en negativ inverkan på klimatet i kyrkan och även vara brandfarligt. Den arkeologiska vindsstädningen och byggnadsarkeologiska undersökningen genomfördes av Kulturens personal Olof Andersson och Gunilla Gardelin under perioden 2019-08-19 – 2019-08-22 (Kulturens projektnr A_2019_0013).

Fornlämningsmiljö

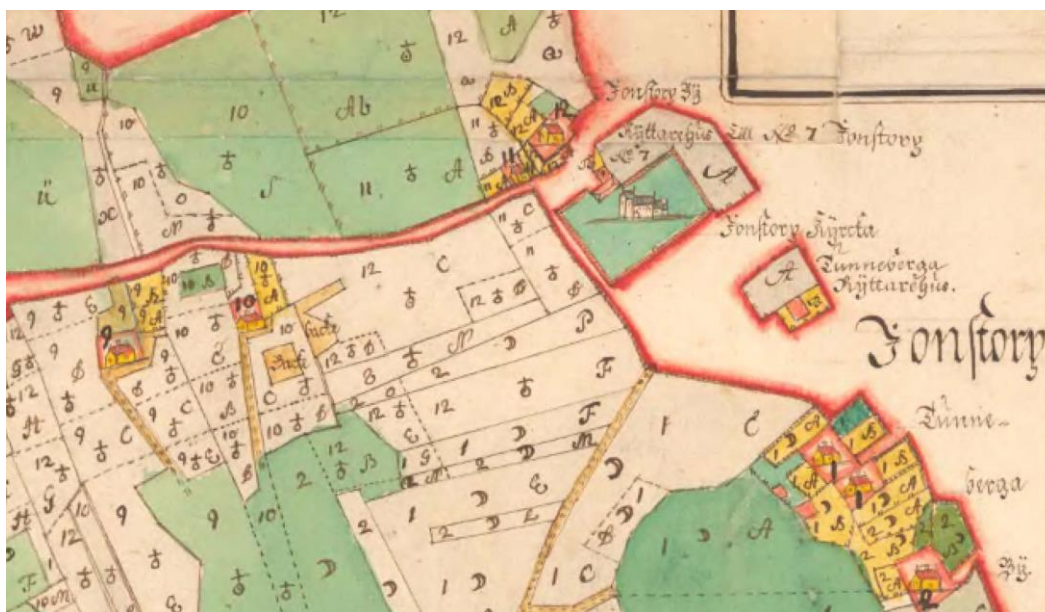
Jonstörps kyrka ingår sedan 2002 i Farhult-Jonstörps församling i Kulla pastorat, i Höganäs kommun. Jonstorp är beläget på Kullahalvöns norra kust vid Skälderviken. Dagens landskap är uppodlad slättbygd med strandängar och betesmark längs kusten. I äldre tid kallades betesmarken Kulla fälad och nyttjades gemensamt av de åtta socknarna på Kullahalvön. I södra delen av Jonstorp rinner Görslövsån.

Området har fornlämningar efter framförallt stenålderns kustnära aktiviteter. Havsnivån var under stenåldern betydligt högre än idag. Dessa lämningar har studerats av Oskar Lidén (1930, 1938, 1940) och Mats P Malmer (1969). Men det finns också skålgropar och hållristningar i området (<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html#>; Werdenfels (red.) 1983, s 89; Boman et al. 1992, s 135ff; Aspeborg 2005, Jennbert 2016).

Namnet Jonstorp har efterledet -torp som haft innebörden utflyttad gård eller nybyggd gård och de yngsta torpnamnen som är från nyare tid kan sättas i samband med dagsverkstorp (Pamp 1988, s 17; Anglert 1995, s 27). Förledet Jon- kommer av namnet Johannes (Pamp 1983, s 58). Jonstorp ligger i Luggude härad som år 1231 skrevs Lyuthgudhæreth i kung Valdemar II Sejrs jordebok över Skåne (Nielsen 1873, s 119; Boman et al 1995, s 45). Ortnamnsforskaren Bengt Pamp har år 1983 presenterat en tolkning av namnets betydelse, där ordledet *Lyuth* skulle vara besläktat med ordet *ludd* och syfta på växtlighet. Och ordledet *-gudh-* med betydelsen gudinna, det vill säga växtlighetsgudinnans härad. Några år senare presenterar han en annan tolkning där ordledet *Lyuth* skulle komma från ett fornspråkligt ord *Liodh* som är släkt med tyskans *Leute* med betydelsen folk. Det andra ordledet *-gudh-* tokar han som en personbeteckning *gode* i betydelsen präst och då skulle tolkningen bli ungefär den hedniske prästens härad. Han lägger samtidigt fram en variant på den första tolkningen där det första ordledet skulle betyda växtlighet och det andra ordledet *-gudh-*, skulle syfta på ådalen som bildas av Råån (Pamp 1983; Pamp 1988).

Bebyggelsen på Kullahalvön kan sägas bilda ett bebyggelseområde med utmark på Kulla fälad och söder därom ett annat bebyggelseområde (Anglert 1995, s 127; Boman 1995, s 45).

Historiskt sett har Jonstorp varit en egen socken i Luggude härad i Skåne. Jonstorp var huvudsocken fram till år 1729 och prästgården låg på tomten Jonstorp nr 12. År 1612 flyttade prästen till Farhults socken och Jonstorp blev annexförsamling. Prosten Caspar Schönbeck skrev år 1729 en beskrivning över Jonstorps och Farhults socknar. Enligt Schönbeck fanns vid prästen tomt i Jonstorp ett "qvarnställe och een skön trädgård" (Roslund 1929, s 9; Boman 1995, s 81). Enligt ett protokoll från en sockenstämma år 1803 beslutades det att ett fattighus skulle byggas och det kom att uppföras intill kyrkogårdsmuren. Byggnaden revs på 1880-talet (Lindström 1933, s 4f).

Figur 2. Utsnitt ur 1720 års geometriska karta över Jonstorp med kyrkan och delar av bebyggelsen. Lantmäteristyrelsens arkiv, Jonstorp socken, Jonstorp nr 1-19, Geometrisk avmätning 1720.

På 1720 års Geometrisk karta över Jonstorp, Tunneberga, Unnarp och Söderåkra byar samt hemmanen Balja, Heklebo och Bäsinge, avmätt av Anton Ciöpingar, Lantmäteriverket, är kyrkan belägen i öster och bebyggelsen ligger norr och söder om kyrkan samt spritt väster om densamma. Ett ryttarehus har legat söder om kyrkan med en mindre inhägnad, samt en större inhägnad direkt öster om kyrkogården. Vapenhuset har på kartan felaktigt placerats på södra sidan av kyrkan. I samband med enskifte 1820 upprättades en karta över inägora till Jonstorps by samt en del av fäladsmarken. Kartan upprättades av G. von Hackwitz, Farhult-Jonstorps församling.

Jonstorps kyrka är uppförd med långhus, kor och en absid i öster och är helgad åt S:t Olof. Detta bekräftas av de relikier som påträffades i kyrkan vid en restaurering år 1950, som bland annat innehöll en bit linneväv och en remsa av pergament med en latinsk skrift som antyder att linnet kommer från martyren Olofs skjorta (Ekström 1951; Boman 1992; Karlsson 2015, s 476f). Kyrkan har daterats till omkring år 1200. Enligt Mats Anglert har merparten av kyrkorna i Luggude härad uppförts under perioden 1150-1250 (Anglert 1995, s 93). Jonstorps kyrka verkar enligt Anglerts studier tillhöra en yngre grupp kyrkor tillsammans med Ekeby, Farhult, Hässlunda, Kågeröd och Välluv som alla är uppförda i natursten och med en murtjocklek på 120 cm. De äldsta kyrkorna i Luggude härad har en murtjocklek på 90 cm och merparten av kyrkorna en murtjocklek på 100 cm (Anglert 1995, s 94).

I långhusets fasader har vid 1950 års restaurering konstaterats ett romanskt fönster i norra och ett i södra fasaden och likaså en nord- och en sydportal (Ekström 1951). Efter en byggnadsarkeologisk undersökning år 1982 i samband med restaurering dokumenterades åter medeltida öppningar och det rivna vapenhusets takfall som finns markerade i putsen. Tornet antas ha uppförts under 1400-talet och är lika brett som långhuset.

Murverket i långhus, kor och absid består av vald natursten lagda i jämna skift och med kvadersten i hörnkedjor i sandsten. Ursprungliga öppningar har omfattningar i sandsten, som kan vara hämtad lokalt. I trakten finns den så kallade nordvästskånska sandstenen i ett område som går från Rååns dalgång i söder till Höganäs i norr och från Öresundskusten i väster mot Söderåsen i öster (Friberg 1994, s 24f). Kyrkan saknar sockel. Absiden används som sakristia och har en ingång i öster. I norr finns en nedgång till en källare med pannrum.

Vid 1982 års undersökning framkom puts av romansk karaktär vilket antyder att kyrkan ursprungligen varit putsad. Denna puts var slät med en gul ton. Gesimsen längs takfoten är i tegel och har troligen tillkommit i samband med valvslagningen på 1400-talet. Denna vilar på ett skift med sandsten som troligen utgör den ursprungliga muravslutningen. År 1861 togs blytaket bort och ersattes av zinkplåt.

År 1947 förseddes taket med rött enkupigt tegel, förutom absiden som fick behålla ett gråmålad sinus korrigerad plåt som lades 1889-90. I korets tak finns en putsad skorsten murad i tegel. Tornets murverk består av vald eller kluven natursten och med hörnkedjor i sandsten. Inte heller denna byggnadsdel har försetts med sockel. Längs takfoten finns en gesims i tegel utförd med sågskift. Gavelröstena är uppförda i tegel och har dekorativa blinderingar. Vid tornets norra fasad har tidigare funnits ett trapptorn som är rivet. Taklaget är ursprungligt. Det finns i tornet ursprungliga öppningar och ljudöppningar. I norra fasaden har funnits en ursprunglig öppning till trapptornet som numera är ett fönster. Tornets västra portal togs troligen upp år 1813.

Kyrkans stora fönster togs upp omkring 1889-90 och förseddes då med gjutjärnsfönster. Dessa ändrades vid en restaurering åren 1950-51 och fönsteröppningarna minskades något och förseddes med fönsterbågar i trä.

Tidigare arkeologiska iakttagelser

Kyrkan genomgick en restaurering 1950-51 då romanska öppningar i fasaderna upptäcktes. Kyrkans altare med relikgömma dokumenterades år 1950 av Harald Olsson, Skånes Hembygdsförbund. En grav innehållande en träkista dokumenterades också år 1951 i långhusets östra del (Ekström 1951). Barbro Sundnér gjorde år 1982 en översiktlig byggnadsarkeologisk dokumentation av södra och norra fasaden exteriört och tornets ursprungliga taklag har år 1994 uppmätts av Petter Jansson (Dokumentationen förvaras på Regionmuseet i Lund arkiv).

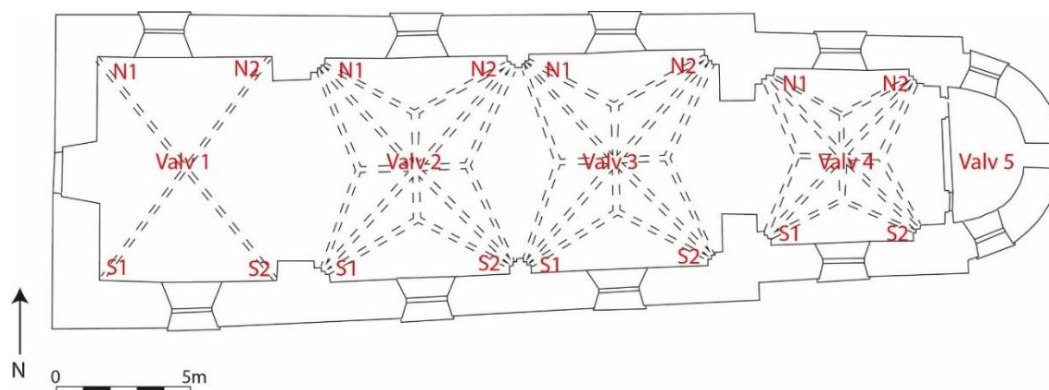
Genomförande och resultat

Syfte

Syftet med att städa vinden var att ta bort organiskt material på valven och i svicklarna mellan valven, vilket kan bidra till fuktproblem i kyrkan och utgöra en eventuell brandfara.

Metod

Den arkeologiska vindsstädningen genomfördes manuellt med borttagande av löst liggande material. Fynd insamlades i samband med borttagande av organiskt material. Svicklarna har i undersökningen namngivits utifrån väderstreck och med ett nummer enligt nedanstående planritning. 158 fynd insamlades och har omhändertagits av församlingen Farhult-Jonstorp. Samtliga fynd finns avfotograferade och redovisas i denna rapport.

Figur 3. Planritning över Jonstorp kyrka med valven numrerade från vänster till höger. Svicklarna som genomgått arkeologisk städning har benämnts N1 = Norra svickel 1 o.s.v.

Före städningen av vinden låg stora mängder med organiskt material på valven och i svicklarna. En stor del av materialet bestod av takspån från en tidigare takläggning som troligen tillkom år 1876. Materialet samlades upp i spannar eller soppåsar och bars ut manuellt till den container för avfall som församlingen tillhandahöll.

Figur 4. Före städning var valvkappor och svicklar bemängd med smuts och diverse organiskt material.

Figur 5. Exempel på organiskt material var en stor mängd takspån av trä som tidigare fungerat som beklädnad på taket som troligen lades år 1876.

Figur 6. Efter städning var valkapporna fria från smuts och svicklarna rengjorda från ytligt liggande organiskt material.

Fynden

Den största fyndkategorien är spikar som kan ha tappats eller tagits bort i samband med omläggningar av takmaterial. Några spik är smidda och är svåra att datera då smidda spikar förekommer från medeltid fram till idag. Ett stort antal spik är klippspik eller trådspik som är typer som förekommer från 1800-talets andra hälft och framåt. Klippspik är som det låter klippta ur ett plåtämne medan trådspiken tillverkades av en valsad tråd. Dessa spik kan troligen kopplas till de restaureringar som Jonstorps kyrka genomgick under 1800-talets senare del och 1900-talets första hälft som; 1861, 1871, 1876, 1886, 1889-90, 1946 och 1950-51 (Wikerstål Arkitekter 2008, s 40ff).

Flera fynd kan relateras till sotning, som viskor och rensningsverktyg av olika slag. Kyrkan har haft både kakelugnar och kaminer med rökgångar upp via vinden och taket som krävt skötsel. Tändsticksaskar och tablettaskar är en annan kategori som vittnar om att människor vistats på vinden.

En del fynd består av fragment av textil och läder. Ett antal fragment av papper med handskriven eller tryckt text återfanns också på vinden. Nedan följer en presentation av de påträffade fynden och benämns utifrån vilket valv de framkommit.

Figur 7. Handskrift som innehåller siffror. Påträffades tappad vid tömningen av organiskt material och kan därmed inte knytas till något specifikt valv.

Figur 8. Valv 1, tornet. Smidd krok.

Figur 9. Valv 1, tornet. Smidd spik, klippspik och trådspik.

Figur 10. Valv 1, tornet. Delar av en kaffekopp med tryckt dekor.

Figur 11. Valv 1, tornet. Tablettask av märket Trumf, brösttabletter.

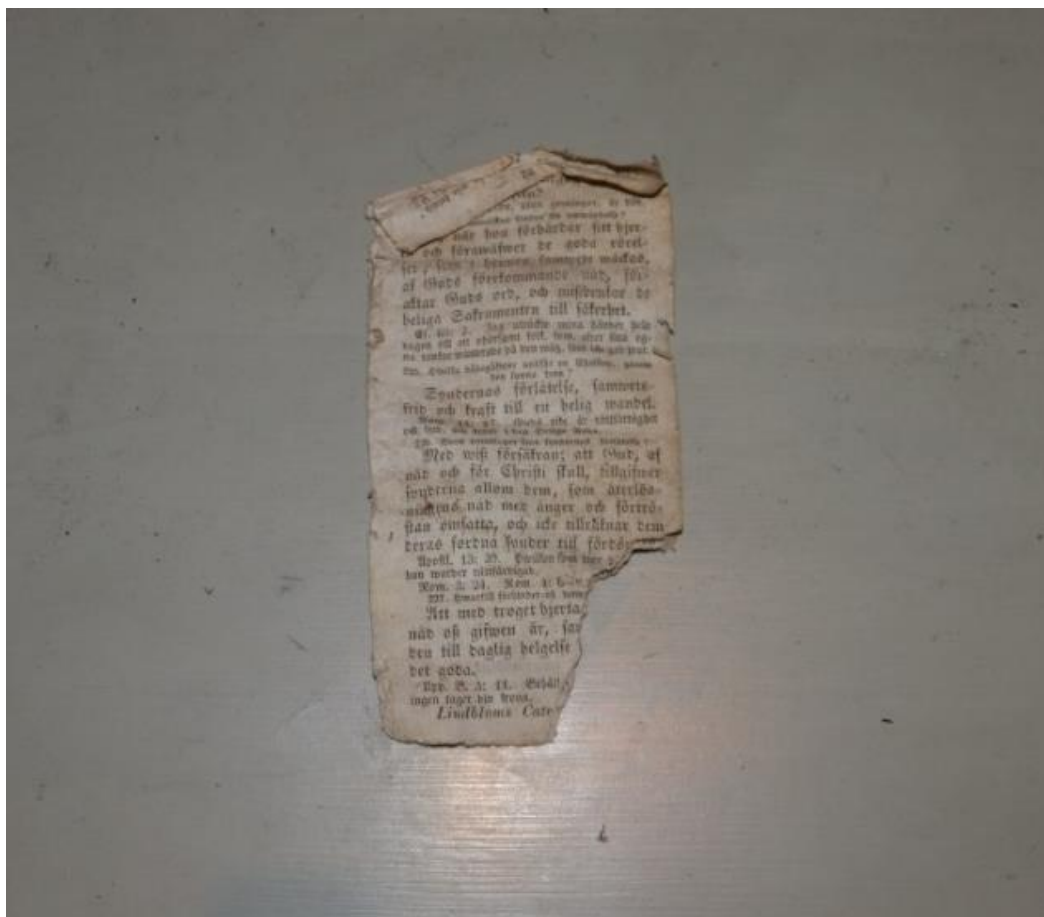
Figur 12. Valv 1, tornet. T.v. Fraktgodssedel från M & B Ohlssons Klockgjuteri & Armaturfabrik i Ystad. T.h. Fraktsedel från ASEA, med märkningen Edil.

Figur 13. Valv 1, tornet. Ögla av järn.

Figur 14. Valv 1, tornet. Dubb som haft som funktion att hålla samman delar i takstolen. De kan vara medeltida eftersom den medeltida takstolen är bevarad.

Figur 15. Valv 1, tornet. Religiös text som är underskriven med namnet Lindbloms Cate..., vilket kan förmodas vara "Doct. Mårten Luthers lilla cateches, med förklaring af Doct. Ol. Swebilius. På kongl. Majt:s Rådiga Befallning omarbetad och förbättrad af Jac. Ax. Lindblom, Sweriges Rikes Erke-Biskop. Tryckt på Bokhandl. C.W.R. Gleerups förlag uti Berlingska Boktryckeriet". Det finns dock flera upplagor av denna skrift varför det är svårt att avgöra vilken det är.

Figur 16. Valv 1, tornet. Färgad glasbit.

Figur 17. Valv 2, långuset. Sotlucka.

Figur 18. Valv 3, långuset. Sotningsredskap, en viska.

Figur 19. Valv 3, långhuset. Sotningsredskap som kan vara en del av en viska eller annat rensningsredskap.

Figur 20. Valv 3, långhuset. Sotningsredskap, ett rensningsredskap.

Figur 21. Valv 3, långhuset. Sotningsredskap, en skrapa.

Figur 22. Valv 3, långhuset. Sotningsredskap, en typ av viska eller rensningsredskap.

Figur 23. Valv 3, långhuset. Tablettask Salmiakki och med namnet Pantteri på andra sidan som är det finländska namnet på djuret panter som också är avbildat på tablettasken. Pantteri startade tillverkas 1965, då av företaget Chymos vars märke också finns på tablettasken.

Figur 24. Valv 3, långhuset. Spik.

Figur 25. Valv 3, långhuset. Kan vara en del av en kakelugn. Kyrkan försågs med sammanlagt tre kakelugnar 1881.

Figur 26. Valv 3, långhuset Sotluckor.

Figur 27. Valv 4, koret. Spik. I bilden till höger är det en smidd spik och övriga klippspik.

Figur 28. Valv 4, koret. Galvaniserade bleck och plåt.

Figur 29. Valv 4, koret. Ett borr från 1900-2000-tal.

Figur 30. Valv 4, koret. Galvaniserade spårskruvar och en mutter från 1900-2000-tal.

Figur 31. Valv 4, koret. Sotlucka.

Figur 32. Valv 4, koret. Tändsticksask "Tre stjärnor" Tillverkare Svenska Tändsticks AB.

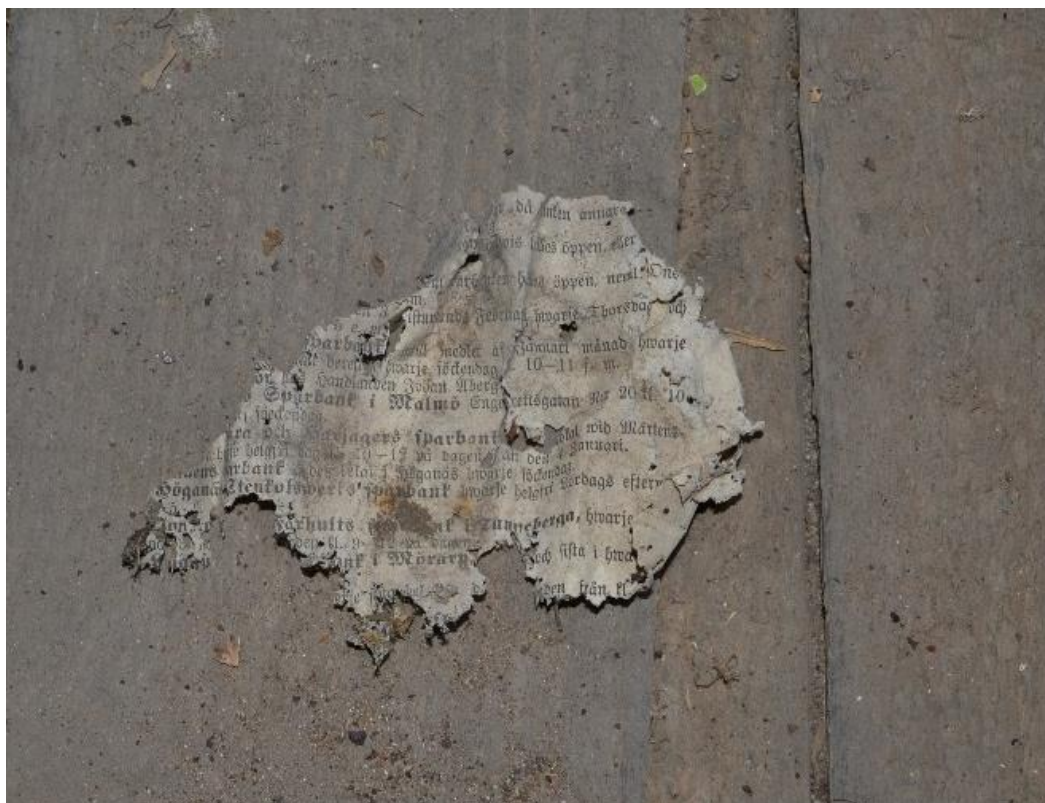
Figur 33. Valv 4, koret. Äldre guide till kyrkor i Luggude härad.

Figur 34. Valv 4, koret. Tygbitar och snören.

Figur 35. Valv 4, koret. Skinn- och läderbitar.

Figur 36. Valv 4, koret. Papper med text om sparbankers öppettider.

Figur 37. Valv 4, koret. Papper med text där det framgår att det handlar om räkenskaper. Underskrivet "Flenninge den 19 februari 1879 av N.J. Gislander & C. V. Strömblad.

Figur 38. Valv 4, koret. T.v. Två hjul som kan ha tillhört en vagn av något slag. T.h. Ytterligare två hjul. Till höger två tillvaratagna takspån. Kyrkan belades troligen med spåntak år 1876.

Figur 39. Valv 4, koret. Ett äldre expansionskär som hör samman med kyrkans värmeanläggning förvaras på vinden.

Figur 40. Valv 5, absiden. Några smidda spik och övriga klippspik.

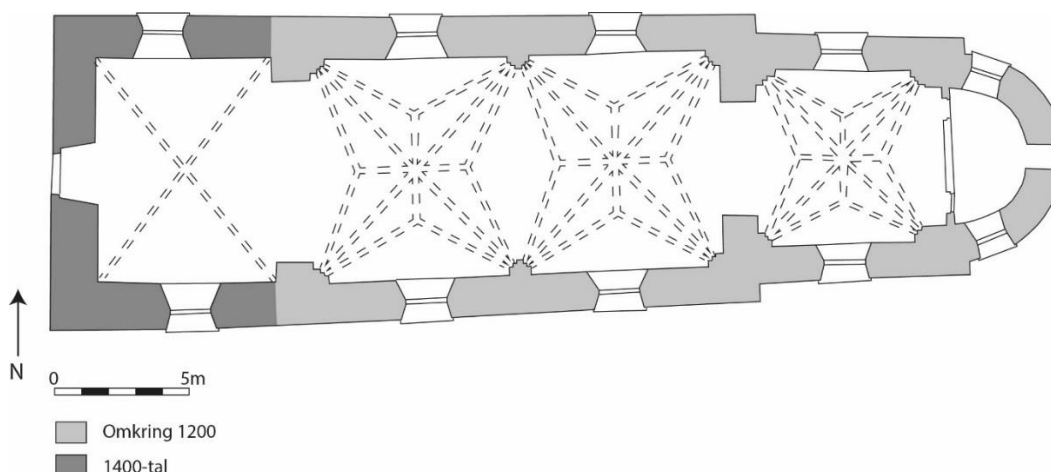
Figur 41. Valv 5, absiden. Tumstock från 1800-talet med gamla och nya tum.

Byggnadsarkeologisk undersökning

Syfte och metod

Den byggnadsarkeologiska undersökningen omfattade undersökning av murverkets olika tillkomstskeden med de ytskikt som fanns bevarade. Dokumentationen genomfördes genom att ta ett fotografi som fördes in i appen *Sketch* i en läsplatta där kunde vi sedan rita och skriva på fotografierna.

Kalkbruk och puts i de olika byggnadsfaserna har endast undersökts okulärt på plats. Detta gjordes för att säkra den kunskap som går att få fram avseende skillnader i innehåll och utseende. Skillnader och likheter mellan bruk och puts kan sedan utgöra en del av tolkningsunderlaget i upprättandet av byggnadsfaser i kyrkans historia. Besiktning av fogbruk och puts har sammanställts i bilaga 1.

Figur 42. Jonstorps kyrkas grundplan.

Kyrkan består av långhus, kor och absid tillkomna omkring år 1200 och ett torn i väster som är lika brett som långhuset och som förmodas ha tillkommit under 1400-talet, liksom valven. Murverket består av vald natursten där den släta sidan lagts mot murverkets utsidor och den runda sidan inåt murverket som är uppfört i skalmursteknik. Murverket är murat i jämna skift. Även murverket i det senare tillkomna tornet är uppfört med samma material och teknik med några smärre variationer.

Absiden

Jonstorps kyrka har en halvrund absid. På vinden kan man se korväggen som absiden ansluter till i väster. Ovansidan av hjälmvalvet har jämnats ut med kalkbruk och däröver har takkonstruktionen byggts. Murverket i det som egentligen är korets östra vägg består av natursten lagda i jämna skift. Absidens murverk kan man inte se på vinden. I öppningen mellan kor och absid finns en omfattning som har konstruerats med kvaderstenar som inte är helt färdighuggna eller på annat sätt ofärdiga. En slags andrahandssortering som blivit över från konstruerandet av exempelvis hörnkedjorna på kyrkan.

Figur 43. Absiden. Foto före städning.

Figur 44. Öppning mellan kor och absid. Foto mot väster.

Figur 45. Öppning mellan kor och långhus. Foto mot öster.

Koret

Koret är kvadratisk och har en något mindre bredd och höjd jämfört med långhuset. Murverket består av natursten lagda i jämna skift och fogarna har strukits ut något över stenarna. Väggarna upp till den nivå där det ursprungligen funnits ett inre trätak har den ursprungliga putsen bevarad. På den västra väggen finns en inskription i putsen (figur 52). Östra väggen har försetts med trappstegsgavlar i tegel. Förmodligen har detta skett när valven slogs på 1400-talet.

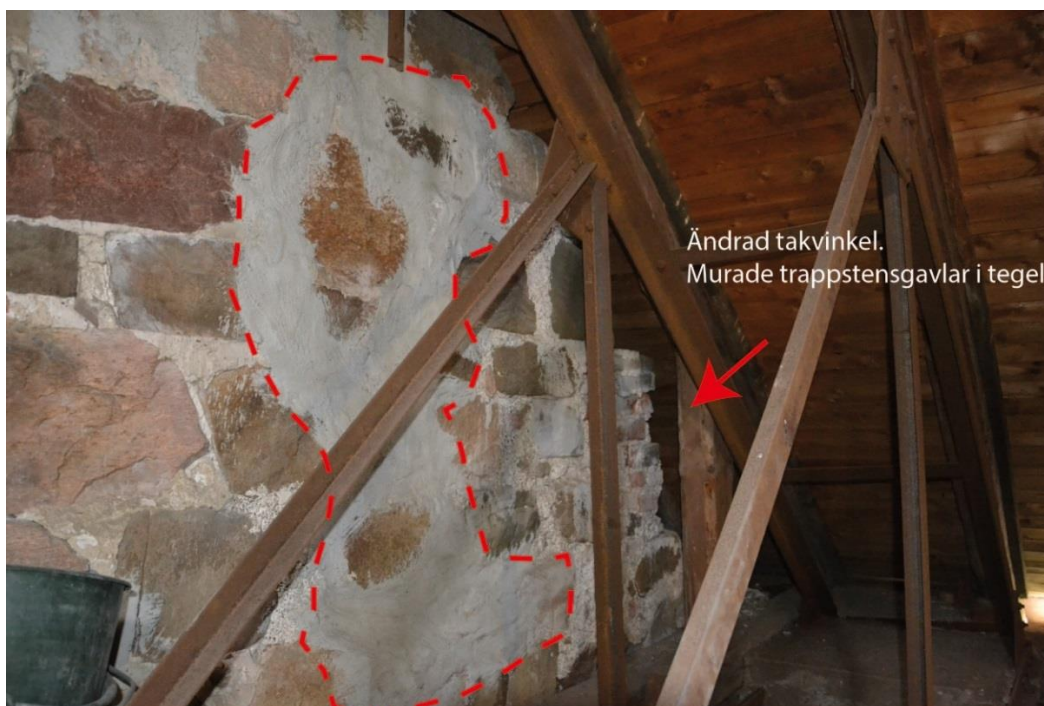
Figur 46. Korets västra vägg. Murverket i koret består av natursten lagda i jämna skift. Kalkbruket har dragits ut över stenarna.

Figur 47. Korets östra vägg. Fackverksramen av järn stödjer rökgången till skorstenen och tillkom vid 1950-51 års restaurering. Till vänster i bild syns delar av ett expansionskärl till en värmeanläggning.

Figur 48. Kalkbrukets som använts för att foga samma stenar i det ursprungliga murverket har ett mycket karakteristiskt utseende med en mycket stor mängd ballast. Detta kalkbruk återfinns i korets och långhusets väggar.

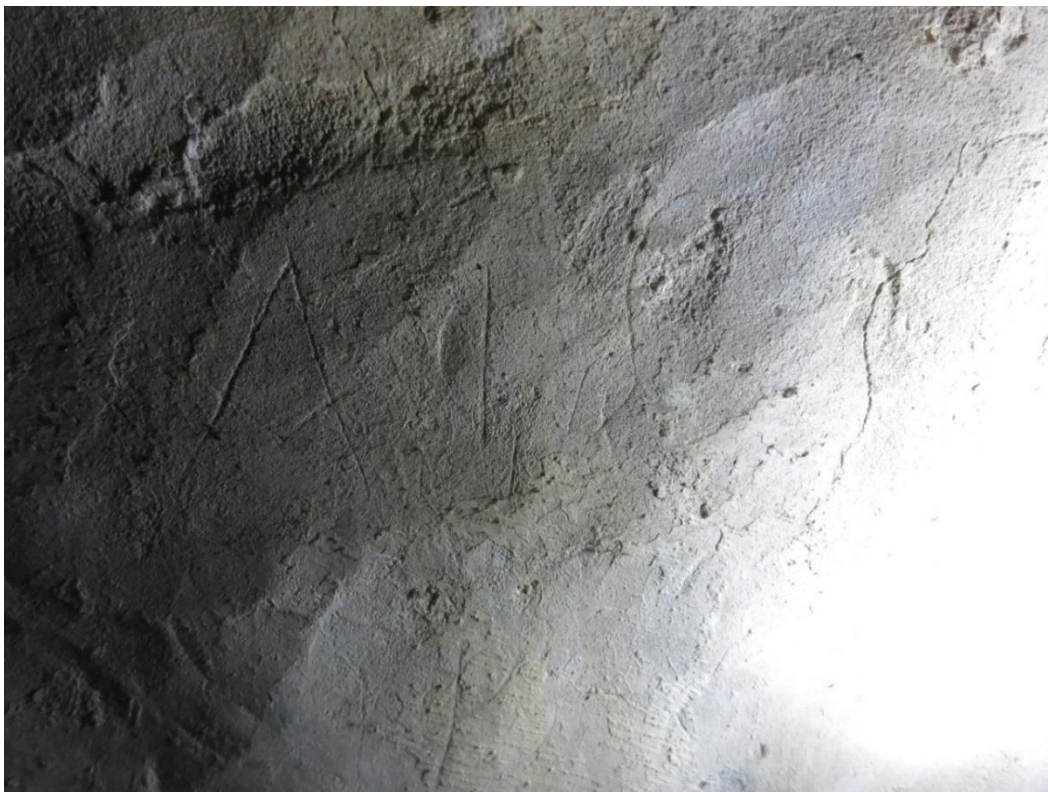
Figur 49. I korets östra vägg har delar av murverket murats om och takvinkeln ändrats i samband med valvslagningen på 1400-talet då trappstengavlar murats i tegel och senare i samband med byte av takstol 1861.

Figur 50. Korets väggar har bevarad medeltida puts.

Figur 51. Putsen är slättdragen och spåren efter i putsen vittnar om hur en murarslev använts för att dra ut putsen.

Figur 52. I korets västra vägg mot norr finns en inskription i putsen med bokstäverna AIS och därunder ett B.

Figur 53. Stjärnvalvet i koret har bevarade medeltida målningar i putsen.

Någon gång under 1400-talet ersattes det inre trätaket med stjärnvalv i tegel. Valven har samma konstruktion som de två över långhuset. Kalkbruket i fogarna är i korvalvet uppluckrat i ytan och fogens ursprungliga utseende är svårt att se, vilket gör att det inte går att avgöra om valven murats uppifrån eller underifrån. På undersida i kyrkorummet har valven försetts med målningar.

Figur 54. Fogarna i korets valv har luckrats upp och deras ursprungliga utformning går inte längre att se. Pilarna visar endast några exempel.

Långhuset

Murarna består av natursten murade i jämna skift. I fogarna finns mindre stenar instuckna så kallade skolstenar. Kalkbruket har samma innehåll och karaktär som i koret. Upp till den nivå där det ursprungliga inre trätaket varit, har väggarna varit putsade. Puts är bevarad på stora partier och är slätstruken.

Figur 55. Långhusets östra vägg består av natursten lagda i jämna skift. Öppningen har en överliggare i trä.

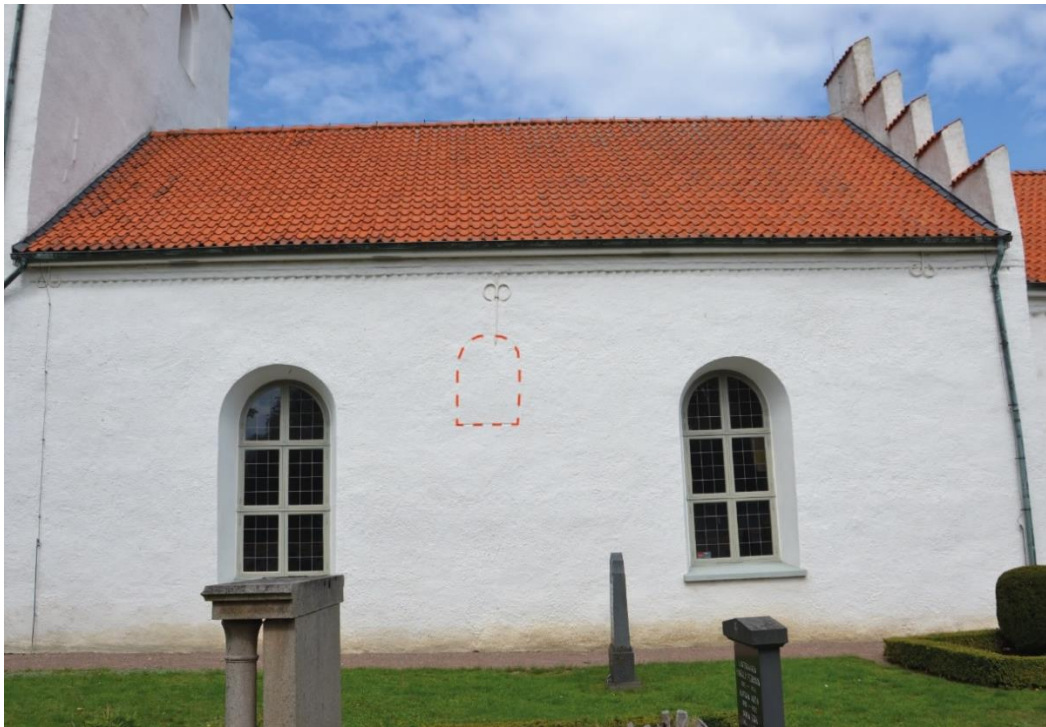
Figur 56. Öppningen mellan långhus och kor har en överliggare i trä. I höger sida finns en stötlog. Kanske har öppningen murats om vid något tillfälle och överliggaren i trä infogats.

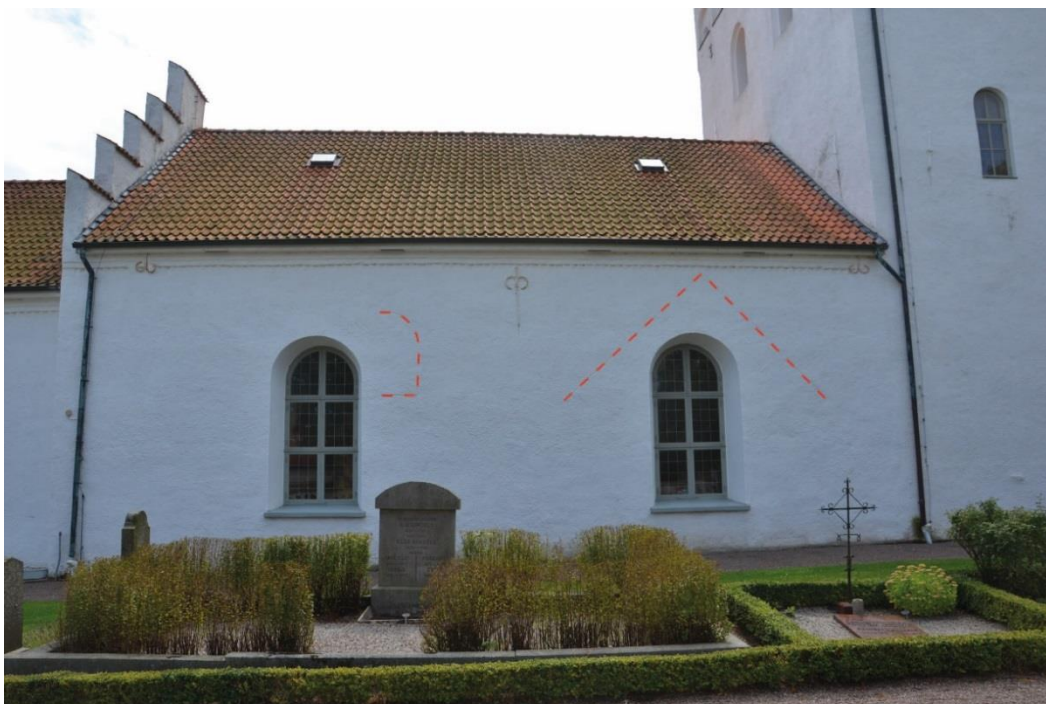
Figur 57. Långhusets ursprungliga murkrön syns på vissa partier tydligt, där tunna skift med sten avlutat murverket. Det är troligen när valven slogs på 1400-talet som murkrönet höjdes.

Figur 58. I långhusets väggar kan man se hur putsen slutar tvärt där det före valvslagningen på 1400-talet funnits ett innertak i trä.

Figur 59. Ett romanskt fönster i södra fasaden har markerats i putsen.

Figur 60. Ett romanskt fönster och takvinkel av det 1840 rivna vapenhuset har markerats i norra fasadens puts.

Figur 61. På kyrkvindens kan man se det romanska fönstret i långhusets södra vägg. Fönstret har en omfattning av fint bearbetad sandsten, längre in i fönsternischen är stenen obearbetad. Fönsternischen har invändigt varit putsad, men bågen har varit oputsad.

Figur 62. Ett avtryck efter en konstruktion syns som en vertikal ljus färgning intill det romanska fönstret i södra väggen. Motsvarande avtryck finns i norra väggen med samma placering. Det kan höra samman med de kaminer som tidigare funnits i kyrkan.

Figur 63. Mellan valven i långhuset på norra väggen finns färgskiftningar i putsen. Det ser också ut som ett avtryck efter någon konstruktion som syns som en vertikal rand i putsen.

Långhuset har försetts med två stjärnvalv på 1400-talet. De är murade med halvstens tegel med partier av dubbla stenar. Murningen av valven kan ha skett underifrån eftersom en del av kalkbruket i fogarna "bubblar" ut på ovansidan och inte har slätdragits.

Figur 64. Över långhuset har två stjärnvalv slagits. En återanvänd mall för en båge ingår i takstolen från 1861 och kan ha utnyttjats som stöd för den skorsten som tidigare suttit i denna position.

Figur 65. Östra stjärnvalvet i långhuset.

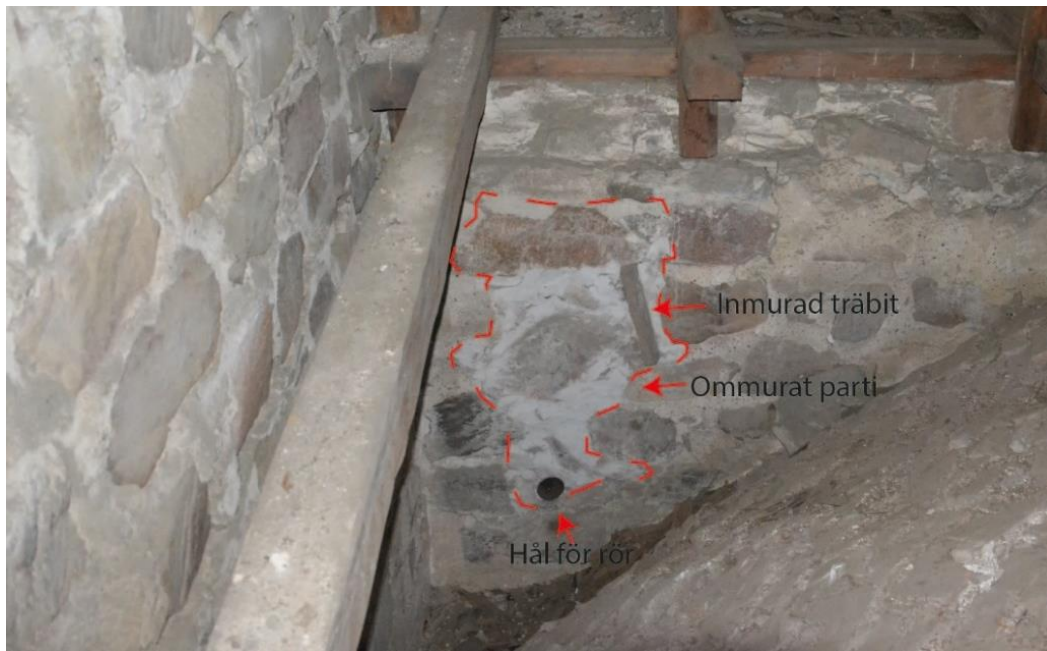
Figur 66. Västra stjärnvalvet i långhuset.

Figur 67. Stjärnvalven i långhuset i kyrkorummet.

Figur 68. Stjärnvalv i långhuset.

Figur 69. I långhusets södra vägg mot öster har ett parti i murverket murats om och ett rör samt en träbit infogats. Detta kan möjligen ha något att göra med den värmeanläggning som har varit installerad i kyrkan.

Tornet

Tornets murverk består av natursten lagda i tämligen jämna skift och med mycket skolsten i fogarna. Fönstret i tornvindens första våning är stickbågig och har en omfattning i tegel. I öster vilar tornets murar på långhusets västra gavel. Öppningen mellan torn och långhus är sekundär och har murats i tegel och har en stickbågig form som stämmer väl överens med 1400-talets formspråk. Ribbvalvet är ursprungligt och har överdragits med kalkbruk. Taklaget består av bilad och kransågad ek och är i stort sett ursprunglig.

Figur 70. Tornets murverk med natursten i ganska jämna skift och med mycket skolsten i fogarna.

Figur 71. Fönstret i tornvindens första våning har invändigt en stickbågig form och utvändigt en rundbågig form och en omfattning i tegel. Ursprungligen har öppningen fungerat som en ingång till tornet via ett utvändigt trapporn av tegel som är rivet (Wikerstål arkitekter 2008, s 49).

Figur 72. I östra tornväggen syns långhusets västra gavel. Dragstag av järn har sattes in 1857 för att stabilisera tornet som verkar ha lidit av instabilitet sedan det byggdes (Wikerstål arkitekter 2008, s 47).

Figur 73. I tornets östra vägg mot norr finns ett med tegel igenmurat avtryck efter en vertikalt stående konstruktion.

Figur 74. I tornets östra vägg mot söder finns ett med tegel igenmurat avtryck efter en vertikalt stående konstruktion. Öppningen mellan torn och långhus är sekundär och har en omfattning av tegel.

Figur 75. Öppningen mellan torn och långhus har en stickbågig form. Fogarna har inte alltid dragits jämna, särskilt inte i bågen.

Figur 76. Ribbvalven i tornet sett från den invändiga trappan i väster.

Figur 77. Valven är strukna med kalkbruk och spår efter redskapet som använts syns i bruket.

Figur 78. Det finns flera hål i valvkapporna mot norr.

Figur 79. Det finns flera hål i valvkapporna mot norr.

Figur 80. Det finns flera hål i valvkapporna mot norr.

Figur 81. Äldre öppning upp till vinden som lär ha tillkommit år 1926 eller något senare i tornets södra valvkappa som senare murats igen, sett från öster.

Figur 82. Äldre öppning upp till vinden i tornets södra valvkappa som murats igen, sett från väster.

Figur 83. Äldre öppning till vinden sedd inne från kyrkorummet som avtryck i valvet ovan orgelläktaren.

Slutsatser

Uppdraget med den arkeologiska vindsstädningen omfattade enbart borttagande av yttligt liggande organiskt material är de fynd som påträffades från 1800-1900-talen. Fynden vittnar om att människor återkommande har vistats på vinden. De omfattar allehanda föremål som takspån, dubbar, spik, fragment av handskrivna och tryckta texter, en tumstock, diverse sotningsredskap, fragment av en kaffekopp, en tändsticksask och tablettaskar mm. Alla fynd förvaras hos Farhult-Jonstorps församling.

Långhus, kor och absid har ansetts vara samtida, vilket styrks av att det kalkbruk som använts i dessa delar har samma sammansättning och karaktär enligt den okulära besiktning som gjordes vid den byggnadsarkeologiska undersökningen. Det går däremot inte att se hur de olika byggnadsdelarna är sammanfogade då väggarna är täckta av puts. Byggnadsdelarna anses vara uppförda omkring år 1200 och förseddes då med blytak. Inga spår av blyplåt eller de karaktäristiska spik som används för att fästa plåten påträffades.

Kyrkan hade ursprungligen ett innertak i trä vilket man kan se på vinden där putsen på gavelväggarna tvärt slutar på en viss nivå. Det är troligen under 1400-talets andra hälft som innertaket ersätts av stjärnvalv i tegel som försågs med målningar som har daterats till 1470-1520 (Wikerstål arkitekter 2008, s 12). I samband med valvslagningen höjdes murkrönet och försågs med en tegelgesims med sågskift, vilket innebär att tegelstenarna snedställdes, och gavelmurarna fick trappstensgavlar i tegel. Taken var fortsatt belagda med blyplåt.

Under 1400-talet byggdes ett torn i väster som försågs med ribbvalv. Tornets trappstegsgavlar dekoreras med blinderingar. I tornet finns den ursprungliga takstolen bevarad. Två dubbar som använts vid sammanfogningen av takstolens delar och som kan ha tappats vid byggandet eller reparationer av takstolen påträffades vid den arkeologiska vindsstädningen. Eftersom valvens utformning skiljer sig åt mellan långhus, kor i förhållande till tornets valv som har bestrukits med kalkbruk, kan valven tillkommit vid skilda tillfällen. Sågskiftet i gesimsen på långhus och kor är mycket regelbundet utfört till skillnad från tornet. Tornets gesims kan emellertid ha varit utsatt för mer slitage. Under 1400-talet byggdes ett vapenhus mot långhusets norra sida och det är svårt att avgöra den tidsmässiga relationen mellan dessa två byggnadsdelar. Tornet belades ursprungligen med tegeltak.

År 1861 byttes takstolarna över långhus och kor och alla tak belades med zinkplåt. Den tumstocken från 1800-talet blivit som vid den arkeologiska vindsstädningen påträffades i absiden kan härröra från renoveringen år 1861. Kyrkan försågs troligen år 1876 med spåntak. Det är oklart hur många byggnadsdelar som belades med takspån, men under vindsstädningen påträffades takspån i kor och långhus. En relativt stor mängd klippspik och trådspik återfanns på kyrkvinden och kan härröra från 1800-talet och det tidiga 1900-talets takomläggningar.

År 1881 installerades sammanlagt tre kakelugnar i kyrkan, en mindre i sakristian och två större i långhuset (Wikerstål arkitekter. 2008, s 40). Under vindsstädningen påträffades ett fragment av ett kakel som kan härröra från en av kakelugnarna. Vid 1950 års restaurering omnämns att äldre järnugnar togs bort och ersattes av en oljeeldad varmvattenanläggning. På vinden återfanns också ett flertal olika redskap som använts vid rensning av rökgångar och ett antal vädringsluckor av järn. Väldigt mycket sot fanns också på vinden.

År 1886 försågs torntaket med galvaniserad plåt och 1889-90 belades alla kyrkans tak med sinuskorrugerad plåt. Vid vindsstädningen har små bitar av galvaniserad plåt med hål i påträffas. Dessa kan eventuellt härröra från plåttaket som lades 1889-90.

Administrativa och tekniska uppgifter

Länsstyrelsens dnr	-
Fornlämningsnr	-
Löpnr, fornreg	-
Kulturens projektnr	A_2019_0013
Trakt/kvarter/fastighet	Jonstorps kyrka, Jonstorp
Socken	Jonstorp, Farhult-Jonstorps församling, Kulla pastorat
Kommun	Höganäs
Län	Skåne
Typ av exploatering	Kyrkvindsstädning
Uppdragsgivare	Farhult-Jonstorps församling, Kulla pastorat
Typ av undersökning	Kyrkvindsstädning med byggnadsarkeologi
Ansvarig institution	Kulturen
Fältarbetsledare	Gunilla Gardelin
Övrig personal	Olof Andersson
Fältarbetstid	2019-08-19 – 2019-08-22
Fälttid, arkeolog, tim	64 fördelat på två personer
Fälttid, maskin, tim	-
Yta, m ²	-
Kubik, m ³	-
Schaktmeter, m	-
Fyndmaterial	158 fynd dokumenterades och förvaras hos Farhult-Jonstorps församling.
Ritning, dokumentation	All dokumentation i fält gjordes med fotografier som vi ritade och skrev på i appen Skitch. För bättre upplösning gjordes sedan renritningar på fotografier i programmet Adobe Illustrator.
Foto	699 digitala fotografier
Analyser	-
Arkivmaterial, förvaring	Endast digital förvaring

Referenser

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html#>

- Anglert, M. 1995. *Kyrkor och herravälde. Från kristnande till sockenbildning i Skåne*. Lund.
- Aspeborg, H. 2005. *Jonstorps bytomt. Skåne, Jonstorps socken, Jonstorp 12:20, RAÄ78*. Arkeologisk förundersökning 2005. UV Syd Rapport 2005:4.
- Boman, H., Kullenberg, B., Persson, H. & Jonstorps byalag 1992. *En bok om Jonstorp*. Jonstorp.
- Boman, H. & Jonstorps byalag 1995. *Jonstorp och Farhults socknar. En lokal historiebok*. Jonstorp.
- Ekström, R. 1951. Jonstorps kyrka. I *Kullabygd Årgång XXIV*. Kullens Hembygdsförenings Årsskrift 1951.
- Friberg, G (red.) 1994. *Natursten i byggnader. Malmöhus och Kristianstads län*. Riksantikvarieämbetet, Statens historiska museer. Institutionen för konservering. Stockholm.
- Jennbert, K. 2016. Rektorn och arkeologen som utforskade Jonstorps stenålder: Oskar Lidéns forskning är fortfarande betydelsefull. *Kullabygd*, 89, s 134-142.
- Karlsson, M. 2015. *Konstruktionen av det heliga. Altarna i det medeltida Lunds stift*. Skånsk senmedeltid och renässans 23. Skriftserie utgiven av Vetenskaps societeten i Lund. Lund.
- Lidén, O. 1930. Strandboplatser från stenåldern i Jonstorp. I *Kullens Hembygdsförenings Årsskrift 1930*.
- Lidén, O. 1938. *Sydsvensk stenålder. Strandboplatserna i Jonstorp. I*. Lund.
- Lidén, O. 1940. *Sydsvensk stenålder. Strandboplatserna i Jonstorp. II*. Lund.
- Lindström, Y. 1933. Ett och annat från det gamla Jonstorp. I *Kullens Hembygdsförenings Årsskrift 1933*.
- Malmer, M.P. 1969. *Gropkeramikboplatserna Jonstorp RÄ*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Antikvariskt arkiv 36. Stockholm.
- Nielsen, O. 1873. *Liber Census Daniæ, Kong Valdemar den andens jordebog*. København.
- Pamp, B.1983. *Ortnamn i Skåne*. Stockholm.
- Pamp, B.1988. *Skånska orter och ord*. Malmö.
- Roslund, J. 1929. Jonstorp och Farhult socknar i Skåne. Beskrifning af Caspar Schönbeck. I *Kullabygd Årgång II. Kullens Hembygdsförenings Årsskrift 1929*.
- Svebilius, O. (red.). 1854. *Doct. Mårten Luthers lilla cateches*, med förklaring af Doct. Ol. Swebilius. På kongl. Majt:s Rådiga Befallning omarbetad och förbättrad af Jac. Ax. Lindblom, Sweriges Rikes Erkebiskop. Tryckt på Bokhandl. C.W.R. Gleerups förlag uti Berlingska Boktryckeriet.
- Werdenfels, Å. 1985. Skånsk kulturbygd. Malmöhus län. *Skånes Hembygdsförbunds årsbok 1983*. Kristianstad.
- Wikerstål Arkitekter. 2008. *Jonstorps kyrka, Farhult-Jonstorps församling, Lunds stift, Skåne län. Underhållsplan*. Pdf

Bilagor

Bilaga 1

Okulär besiktning av kalkbruk och puts i Jonstorps kyrka.

Objekt: Jonstorps kyrka	Socken: Jonstorp socken	Län: Skåne
Prov nr	1	
Bruk, typ	Kalkbruk	
Läge	Tornets västra vägg	
Bindemedel, fett/magert	Halvfett	
Hårdhet, hårt, medel, löst	Hårt	
Kalkklumpar	Enstaka	
Porositet, tät/poröst	Kompakt	
Ballast, innehåll, storlek	1-7 mm medel mycket, skolstenar i fogarna	
Tillsatser, träkol, djurhår mm	-	
Ytbehandling och färg	Vitgult	
Övrigt		
Prov nr	2	
Bruk, typ	kalkbruk	
Läge	Tornet södra valvkappa	
Bindemedel, fett/magert	Fett	
Hårdhet, hårt, medel, löst	Mycket hårt	
Kalkklumpar	Svårt att se	
Porositet, tät/poröst	Kompakt	
Ballast, innehåll, storlek	Svårt att se	
Tillsatser, träkol, djurhår mm	-	
Ytbehandling och färg	Bruk har mer eller mindre täckt valvkapporna	
Övrigt	Verktygsspår i bruket som dragits ut över valvkapporna	
Prov nr	3	
Bruk, typ	kalkbruk	
Läge	Tornet i öppningen mellan torn och långhus	
Bindemedel, fett/magert	Halvfett	
Hårdhet, hårt, medel, löst	Hårt men lite grusig yta	
Kalkklumpar	-	
Porositet, tät/poröst	Något poröst	
Ballast, innehåll, storlek	Mycket ballast 1-5 mm	
Tillsatser, träkol, djurhår mm	-	
Ytbehandling och färg	Fogarna är slarviga, ej konsekvent utdragna	
Övrigt		
Prov nr	4	
Bruk, typ	Kalkbruk	
Läge	Långhusets västra vägg	
Bindemedel, fett/magert	Fett	
Hårdhet, hårt, medel, löst	Hårt men smular i ytan	
Kalkklumpar	-	
Porositet, tät/poröst	Kompakt	
Ballast, innehåll, storlek	Väldigt mycket ballast 1-10 mm, skolsten i fogarna	
Tillsatser, träkol, djurhår mm	-	
Ytbehandling och färg	Vitt, utdraget över stenarna	
Övrigt		

Prov nr	5
Bruk, typ	Utstockning, kalkbruk
Läge	Långhusets södra vägg
Bindemedel, fett/magert	Fett
Hårdhet, hårt, medel, löst	Hårt, lite grusigt
Kalkklumpar	Svårt att se
Porositet, tät/poröst	Kompakt
Ballast, innehåll, storlek	-
Tillsatser, träkol, djurhår mm	-
Ytbehandling och färg	Vitt
Övrigt	Ca 10 mm tjock utstockning
Prov nr	6
Bruk, typ	Puts
Läge	Långhusets södra vägg
Bindemedel, fett/magert	Fett
Hårdhet, hårt, medel, löst	Medel hårt
Kalkklumpar	-
Porositet, tät/poröst	Kompakt
Ballast, innehåll, storlek	-
Tillsatser, träkol, djurhår mm	-
Ytbehandling och färg	Vitt till gult på vissa partier skiftar färgen åt rosa
Övrigt	
Prov nr	7
Bruk, typ	Kalkbruk
Läge	Valv 2, västra valvet i långhuset
Bindemedel, fett/magert	Fett
Hårdhet, hårt, medel, löst	Hårt
Kalkklumpar	-
Porositet, tät/poröst	Kompakt
Ballast, innehåll, storlek	1-2 mm små sten
Tillsatser, träkol, djurhår mm	-
Ytbehandling och färg	Vitt. Kalkbruket "bubblar" upp ibland, kan vara murat underifrån.
Övrigt	